

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ, МОРАЛЬНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ АТРИБУТИ БОГА У СУЧАСНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

О.Ю. Щербина-Яковлева, доктор філософських наук, професор,
Українська академія банківської справи

Сформульовані деякі логічні та методологічні припущення про можливість реального існування Бога як носія емоційності, волі, інтелекту у фізичному Всесвіті. Виділені синергетичні засади уявлень про Бога як творця моральних та естетичних норм, властивих людській культурі.

Дана стаття є продовженням та логічним розвитком наших попередніх публікацій [3, с. 4], де розглянуті деякі аспекти можливості онтологічного (тобто реального, фізичного) існування Бога. Метою наших теоретичних пошуків є всебічне обґрунтування твердження про те, що проблема існування Бога як реального феномена, що належить фізичному Всесвіту, може бути сформульована не тільки як філософська, але і як природознавча і в перспективі досліджується методами конкретних природничих наук. На сучасному рівні розвитку філософсько-методологічного та природничого знання є можливою розбудова цілісної системи уявлень про сутність цього феномена, яка має ознаки логічно стрункої та аргументованої в її філософсько-світоглядних аспектах. Теоретико-методологічні засади аналізу сформульованої проблеми створюються при цілеспрямованому синтезі онтологічних, гносеологічних, антрополого-психологічних та культурологічних ідей з положеннями синергетики, загальної теорії систем, теорії управління, теорії інформації тощо. Щодо її природничих аспектів, то арсеналу сучасних конкретно-наукових знань з фізики мікросвіту, астрофізики та астрономії вистачить для обґрунтування багатьох наших тверджень; але деякі з них, звичайно ж, повинні базуватися на гіпотезах з галузей фізики, космології, космогонії.

За релігійною картиною космогенезу, “спочатку створив Бог небо і землю. Земля ж була безвидна та пуста, і тьма над прірвою, і Дух Божий носився над водою” (Бут., 1, 1) [1, с. 5]. Або ж, за іншим її варіантом, “Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог. Воно було спочатку у Бога. Все через Нього почало бути, і без Нього ніщо не почало бути, що почало бути” (Ин., 1, 1) [1, с. 1127].

За поглядами догматичного механістичного релігієзнавства та природознавства, ця картина є цілком фантастичною та антинауковою. Але для того, щоб визнати її реалістичною і в перспективі підтвердити даними сучасної космології та фізики, треба прийняти тільки одне гіпотетичне припущення. Фізичний носій креативних властивостей всесвітнього рівня, який називається в релігійній парадигмі Богом, виникає на першому ступені формування Всесвіту, під час існування суперщільного ядра Всесвіту ще до Великого вибуху чи водночас з ним у його процесі, чи відразу після нього. Тобто *первісна* чи *одна з первісних* форм руху матерії – це *Божественний рух*.

Як це може бути поєднано з поглядами наукового природознавства? Перш за все, космологією підтверджено, що первісними були не якісь примітивні механічні форми руху, як це завжди стверджувалося у наших посібниках, а фізичні форми руху елементарних часток. Суперщільне ядро Всесвіту (яке має щільність вище ядерного рівня $\sim 10^{93}$ г/см³) у момент “Великого вибуху” трансформується у плазмову хмару, яка складається з субелементарних часток, подібних до відомих сучасній науці лептонів. Ця плазмова хмара згідно з поглядами синергетики є типовим статистичним об’єктом, який підкорюється всім законам резонансних взаємодій. Тобто в ній наявні всі фізичні умови для синергійного саморозвитку багаторівневих нелінійних систем.

Маса Всесвіту складає, за приблизними розрахунками, $>27 \times 10^{46}$ кг, кількість елементарних часток оцінюється числом $>162 \times 10^{70}$. Наслідком таких її кількісних характеристик є наявність енергетичного потенціалу, що вимірюється як $\sim 9 \times 10^{66}$ кг х м/сек. (При цьому ми не розглядаємо питання про ймовірність існування численних

Всесвітів, подібних чи не подібних до нашого Всесвіту – “Мінівсесвіту”, як його називає дехто з фізиків). Ці показники повинні розглядатися як показники активності синергійних процесів. Синергійний саморозвиток є процес космічної “творчості” самої матерії – це одна з аксіом синергетичної теорії. Таким чином, Всесвіт у його ранніх формах самоутворення існує як об’єкт, що має незвичайні властивості: він *найбільш важкий, найбільш великий* і має *найбільш значний енергійний потенціал*. Його обсяг, вага та енергія майже “нескінченні”. Крім того, він має максимальний креативний потенціал, оскільки в ньому послідовно виникають космічні системи, жива матерія, людина, розум, людська цивілізація. Він “сам себе розгортає у просторі та часі” (Г.Гегель) за законами резонансних синергетичних процесів, що і перетворює його на відомий нам сучасний Всесвіт. Усе це є атрибутами Бога. Тоді можна поставити запитання: чи не має цей космічний об’єкт (сингулярний Всесвіт до моменту Великого вибуху чи плазмова “хмара”, яка виникає відразу після Великого вибуху і є первісним Протовсесвітом) також й інших атрибутів Бога? Таких, як інтелект, здатність до накопичування та передачі інформації, моральних, естетичних властивостей тощо?

Під інтелектом, звичайно, розуміється здатність до вирішення проблемних ситуацій, планування діяльності, проектування її ймовірних наслідків, передбачення варіантів руху по різних траєкторіях у процесі діяльності і тому подібне. Усі світові релігії, а також найбільш значні об’єктивно-ідеалістичні філософські теорії відзначають наявність у Всесвіті світового розумового джерела знання, носія багатопланової інформації, відповідно до якій йде розвиток природи та яка слугує орієнтиром для людини в її діяльності. Цей носій інформації отримує різні назви (Бог, Єдиний, Логос, Абсолютна Ідея), але сутність його завжди характеризується приблизно однаково.

Власне кажучи, мова повинна вестися не тільки про інтелект, а й про здатність до відчуття, вольових та комунікативних процесів, тобто психічних здібностей як таких, тому що інтелект у живій природі виникає як форма психіки і як наслідок її послідовного еволюційного розвитку. Щоб з’ясувати, як можливе існування психіки у неживій природі, треба було б глибоко розібратися, що таке психіка як атрибут живої природи. А це не легке завдання. У науковому знанні немає чіткого визначення психіки. Головна проблема полягає в тому, що не з’ясовано, на якому рівні розвитку біологічних систем вона виникає, чи мають психіку прості організми, мікроби, віруси, чи вона належить тільки вищим видам тварин. По суті справи, при прискіпливому розгляді цього питання проблема своїми коріннями сягає в нескінченність процесу еволюції природи.

Проблему сутності психіки ми досліджували окремо [2, с. 35-42]. За нашим поглядом, виникнення психіки треба зв’язувати з виникненням суб’єктивності, тобто такої відокремленості біологічної системи із природного оточення, коли вона на стан дефіциту речовини, енергії або інформації реагує не тільки у формі фізичних або хімічних процесів, а й зазнає *емоційного навантаження*: відчуває *задоволеність* або *незадоволеність*. Ця система є *дефіцитарною*, тобто такою, яка не здатна існувати занадто довго, якщо дефіцит не буде поповнено. Вона є за своєю сутністю неврівноваженою системою, тобто вона взагалі здатна до будь-яких змін у формах свого існування. Внутрішня напруга у її існуванні зумовлює активну, цілеспрямовану реакцію системи – спробу подолати дефіцит [2, с. 14-22].

Дефіцитарна система за своєю сутністю є такою, у якої наявна *потреба*. Ми називаємо таку систему також *претензійною* (від англ. *pretension* – домагання). Тобто дефіцитарна система за своєю природою наділена “претензіями” щодо інших об’єктів, шукаючи серед них ті, які здатні поповнити її нестачу речовини, енергії та інформації. Вона є інтенційною, постійно перебуває у стані неспокою, здатна до взаємодії, тяжіє до контактів з іншими системами [2, с. 22].

Претензійна система взаємодій із світом, яка створюється інтенціями до володіння умовами для забезпечення існування фізичної системи, є першим рівнем *суб’єктивного* світовідношення. Претензійність відокремлює систему від інших систем й водночас

поєднує з ними, тому що саме від них “відокремлена” система намагається отримати речовину, енергію та інформацію.

Про людську претензійність ми кажемо: людина “домагається”, “потребує”, “хоче”, “вимагає”, “прагне”, “бажає”. Але будь-яка система, у якої є нестача елемента чи умови для існування, є дефіцитарною і інтенційною. Вона, звичайно ж, не “домагається”, не “потребує”, не “хоче”, не “вимагає” від оточення нічого, але фізичні процеси, що в ній відбуваються, активно передають інформацію про її стан. Ми, люди, вважаємо, що машина, яка скрипить від того, що її не змазали, не відчуває болю чи страху. Але якщо це не зовсім так, якщо система будь-якої фізичної природи здатна до виявлення чогось подібного до емоційного напруження?

Не торкаючись зараз питань про “емоції” “грубих” форм матерії у фізичному макросвіті, припустимо, що легкі та “тонкі” лептони, коли вини згортаються в конгломерації, отримують якісь “надзвичайні” властивості. Психіка у біологічному світі існує як наслідок розвитку природи. Вона має свого реального носія – фізичну часточку. Ця часточка ще невідома науці на сучасному рівні її розвитку. Відомо лише, що шукати її треба саме у світі субелементарних часточок – лептонів. Хай навіть первісні часточки, з яких складається матерія у Всесвіті на ступені до Великого вибуху, ще не здатні до відчуття емоційних станів. Але рано чи пізно відтворюються і ті форми лептонів, що до цього здатні і які повинні бути фізичними носіями психічних процесів.

Ми вважаємо, що “відчувати” щось подібне до емоційного стану здатна будь-яка фізична система, яка має достатню фізичну масу та енергетичний потенціал. Тим самим вона має деяку достатню масу лептонів, які забезпечують її претензійність. Збільшення маси лептонів означає підвищення активності процесів речовинної, енергетичної та інформаційної взаємодії з іншими системами.

Первісна “невідокремлена конгломерація” лептонів на стадії сингулярного Всесвіту має колосальний енергетичний потенціал. Це означає, що вона повинна рухатися. А рухатися у цій фазі спочатку немає куди. Тобто “суперщільність” первісного ядра Всесвіту зовсім не веде до його врівноваженості. Навпаки, колосальна скупченість часточок на цій стадії існування Всесвіту зумовлює його загальну максимальну невірноваженість, тому що кожна часточка *намагається, прагне* рухатись. Саме тому Великий вибух не міг не здійснитися.

Ми вважаємо можливим зробити таке припущення: лептонні часточки у фазі суперщільного ядра Всесвіту внаслідок того, що їх загальна кількість і маса “нескінченні”, а індивідуальна маса дуже мала, мають здатність відчувати щось подібне до емоційної реакції чи відчуття, до якого здатна жива істота. Ця здатність виникає тоді, коли лептони утримують перші конгломерації. А це здійснюється саме у фазі суперщільності до моменту Великого вибуху. Ці конгломерації виникають за законами резонансної взаємодії: скупченість лептонів, якою б високою не була щільність речовини, не абсолютна, вона дає деяку мінімальну можливість руху для окремих часточок. Внаслідок резонансної взаємодії часточки утворюють об’єднання (конгломерації), кожне з яких має енергетичний потенціал, рівний сумі енергій окремих лептонів. При цьому воно має вектор руху, що виникає за законами складання індивідуальних векторів руху, об’єднаних у конгломерації часточок. Вибух виникає тому, що сили розбігу конгломерацій лептонів у якийсь момент переважають над силами їх збігання. Але саме у процесі розбігу вони “навчаються” утворювати якісно нові форми конгломерацій, тому що відразу після вибуху через 0,01 сек щільність маси матерії знижується від 10^{93} г/см³ до $\sim 10^{14}$ г/см³, і в цей момент уже виникають фотони, електрони, позитрони, нейтрино та антинейтрино.

Якщо зроблено припущення про реальну можливість виникнення у фазі доядерних чи ядерних лептонних конгломерацій стану “задоволення – незадоволення”, аналогічного емоційним станам у живій природі, логічно розвиваються наступні твердження.

1. Взаємодії між лептонами здійснюються за законами синергетики, тобто як фізичні резонансні процеси. Але відчуття стану “задоволення – незадоволення” у

лептонних конгломерацій стає регулятором їх руху. Форми накопичення та передавання інформації ускладнюються одночасно з ускладненням фізичних систем. Виникнення нових фізичних систем часточок означає виникнення нових систем упорядкування інформації. Аналогічно тому, як фізичні системи утворюють суперсистеми та підсистеми, структури яких мають ієрархічну підпорядкованість, інформаційні утворення також послідовно підпорядковуються одне одному. Внаслідок виникнення ієрархічних систем підпорядкування інформації лептонні конгломерації поступово “навчаються” цілеспрямовано направляти свій рух таким чином, щоб підвищувати стан задоволеності. На цьому ступені еволюції фізичної матерії зв'язки між конгломератами лептонів виникають уже не випадково, а внаслідок їхнього внутрішнього “наміру”.

2. Ті зв'язки, які підвищують рівень задоволеності, стають стійкими, повторюються частіше, ніж інші. Але тяжіння до таких зв'язків не може подолати існування також і зв'язків, які підвищують рівень незадоволеності. Розвивається здатність до спрямованого впливу на вибір напрямку руху, його швидкість, рівень енергійних витрат та накопичування тощо.

3. У лептонних конгломераціях розвиваються здатності відчуття, волі, мислення, самосвідомості, аналогічні до біологічних. Внутрішнє емоційне навантаження є передумовою виникнення “образу” себе – зачатку самосвідомості на рівні відчуття “мені добре – мені погано”. Емоційне навантаження є джерелом розвитку психіки взагалі, тому що тільки на її основі розвивається нервова система як інструмент саморегуляції, виникають відчуття, почуттєві сприйняття, вольові, розумові процеси, діяльнісна активність. Суб'єктивність на рівні “мені добре – мені погано” розвивається як здатна до самоорганізації, виконує функції відображення навколишнього, оцінки та регуляції свого стану. Її розвиток прослідковано в еволюційному процесі живої природи як розвиток форм біологічного відображення. У біологічних системах суб'єктивність, чи “образ себе” реалізується через програми самоконтролю, самоуправління, самополягання, самопроекування. Більш складні форми відображення (відчуття, сприйняття, уявлення, почуття, мислення, уява, воля, діяльність, свідомість тощо) є надбудовою над емоціями і інтегруються з ними. Але емоції завжди є внутрішнім рушієм усіх форм психічної діяльності.

Бог як фізичне лептонне утворення існує перш за все як емоційна істота. Можливо, емоційні стани виникають не в фазі недиференційованої “плазмової хмари”, а у фазі її розпаду на окремі щільні утворення – зародки майбутніх метagalactic. Ці зародки також, як і будь-які інші об'єднання матеріальних часточок, є статистичними об'єктами, тобто здатні до резонансних взаємодій за законами синергетики.

Тут з'ясовується ще один цікавий аспект проблеми, що вивчається. Якщо емоційні здібності Бога виникли на ступені, що передує Великому вибуху, то він спочатку був Єдиним носієм Космічного розуму. Але якщо ці здібності виникають на стадії утворення окремих фізичних матеріальних систем (плазмових хмар, метagalactic чи galactic), то Бог вже не є Єдиним. І навіть у будь-якому разі він не є Єдиним у сучасний період існування Всесвіту. Точніше, він не є єдиною матеріальною системою у вузькому, фізичному чи речовинному значенні. Але єдність його забезпечується інформаційними та енергетичними зв'язками, тобто сучасний Космічний розум, ймовірно, є чимось подібним до всесвітніх сітей Інтернету.

Лептон, до речі, може бути носієм і людської думки, свідомості, інших психічних процесів, тому що їх носія досі не виявлено. Якщо фізичним носієм людської психіки і космічного розуму, чи Космічної душі, є одна й та ж фізична частка – лептон, то зрозуміло, що інтенсивність психічної діяльності прямо пропорційно залежить від маси лептонів, які об'єднані в одну локальну конгломерацію. Тоді найбільша з усіх лептонних конгломерацій має найбільший “психічний”, тобто інформаційний потенціал. А така конгломерація існувала саме у фазі суперщільного первісного ядра Всесвіту. Саме на цьому етапі утворилися такі форми накопичування та обробки інформації, що дали

можливість Космічному розуму “продумати” все своє існування в усіх його варіантах, спланувати всі ступені свого майбутнього розвитку, передбачити всі події у своєму існуванні від свого “народження” до “кінця світу”.

Саме таке припущення дає відповідь на всі недоступні досі питання, у тому числі про виникнення людини та людського розуму.

На ступені суперщільного ядра Всесвіту первісна конгломерація лептонів зазнає невідомої нам кількості реструктурування своїх інформаційних утворень. Тут виникають такі форми обробки та поширення інформації, які навряд чи можуть бути нами усвідомлені, тому що їх носієм є вся маса лептонів Всесвіту. Але цей “розум” усвідомлює, що можливості його обмежені одноманітністю форм існування матерії та варіантів руху. На стадії суперщільного ядра не існує різноманітності форм руху. Ті можливості руху, саморозвитку, формоутворення, які є на цієї стадії, були використані ще до Великого вибуху. Чому відбувається Великий вибух? А він відбувається саме тому, що у лептонних часточок є намагання рухатись. Із одноманітності вихідного ядра створюється розмаїття фізичних, хімічних, а потім і біологічних форм руху, тобто існування матерії.

Душа не здатна до практичної діяльності, якщо вона не втілена в органічну оболонку. Лептонний “Бог”, розум якого у вихідній формі був тотожним з його лептонним тілом, сам створює розмаїття своїх “тілесних органів”. “Органами” його діяльності стають ті синергетичні системи, які він створює. “Знаряддями” його діяльності є ті самі резонансні взаємодії, що здійснюються у синергетичних процесах саморозвитку багаторівневих систем. Можна було б вважати, що Бог своєю креативною діяльністю *рятується від нудьги*. Також можна було б говорити, що він сам вигадує для себе розмаїття *ігор*: він *грає у створення Космосу* для того, щоб не відчувати нудьги.

Ті позиції, які ми розвиваємо, дозволяють зрозуміти й відому проблему космічної антропності. Дійсно, Космос антропний, тобто Бог створив людину для того, щоб вона стала суб’єктом пізнання Природи, Всесвіту, Космосу, а відтак – і Бога.

У зв’язку з викладеними нами позиціями зрозуміло, що проблема можливості існування моральних та естетичних атрибутів у Бога не є дуже складною для вирішення з позицій синергетичної методології. В усіх релігійних системах культивуються погляди на Бога як на вищого арбітра в питаннях людської гріховності та добродетельності, а також і в оцінках прекрасного та потворного. Але чи дійсно Бог створює норми людської моралі та канони естетичного сприйняття? Вважаємо, що їх походження завжди є людським, історичним. Вони відображують соціокультурні цінності, це є їх “природою”, дійсною сутністю. Щодо об’єктивних, космічних джерел моралі та краси, то вони полягають тільки в одному: у відтворенні в них форм об’єктивного порядку та безпорядку, конструктивних системостворювальних процесів та деструктивних, системоруйнівних.

У цілому, як ми вважаємо, саме у тому Всесвіті, у якому ми існуємо, з його фізичними властивостями, що все більше пізнаються сучасною наукою, може і повинен існувати саме той Бог, якого на рівні інтуїції досить приблизно уявляють собі люди.

Список літератури

1. Библия. Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета. – Изд-во Московской Патриархии. – М. – 1976.
2. Щербина-Яковлева Е.Е. Мироотношение и иррациональность: Наукова монографія. – Суми: Вид-во СДПУ, 1996.
3. Щербина-Яковлева Е.Е. Идея существования Бога и современная картина мира // Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2002.
4. Щербина-Яковлева Е.Е. “Бог”, “божественное”, и “сверхъестественное” как объекты человеческого восприятия // Філософські науки. – Суми: Вид-во СумДПУ, 2002.

Summary

It was founded some theoretical position about possibility of real being of God and His emotions, will, intellect in the physical World. Exposed the synergetic base of opinion that God is the creator of moral and aesthetical norms of human cultural.

Щербина-Яковлева, О. Ю. Інтелектуальні, моральні та естетичні атрибути бога у сучасній картині світу [Текст] / О. Ю. Щербина-Яковлева // Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання : зб. наук. праць / Національний банку України, Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України", Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін. - Суми, 2004. - Вип. 3. - С. 18-24.